

Utenriksdepartementet
samstemt@mfa.no

Vår ref:

Deres ref:

Dato: 31.12.2008

Høring NOU 2008: 14 Samstemt for utvikling?

Bioteknologinemnda viser til brev av 24.09.2008 fra Miljøverndepartementet.

NOU 2008: 14 *Samstemt for utvikling?* behandler en rekke ulike temaer. Flere av disse ligger utenfor Bioteknologinemndas arbeidsområde. Vi har derfor her begrenset oss til de områdene som er relevante for nemnda å uttale seg om.

Utviklingsutvalget, som startet sitt arbeid i desember 2006, har sett på hvordan norsk politikk på ulike områder virker inn på utviklingen i fattige land. Utvalget avga sin rapport, NOU 2008:14 *"Samstemt for utvikling?"* den 9. september i år. I rapporten drøftes hva som kan gjøres for å sikre at norsk politikk i vid forstand støtter opp under og ikke skader økonomisk og sosial utvikling i fattige land.

I det følgende vil Bioteknologinemnda fokusere på spørsmål angående handel (kapittel 4) og kunnskapspolitikken (kapittel 8). Bioteknologinemnda vil innledningsvis vise til rapporten IAASTD¹ fra april 2008 som belyser flere av de temaene som drøftes i utredningen.

Handel

Utviklingsutvalget beskriver en rekke områder der handel er viktig. I dette kapittelet nevnes imidlertid ikke genmodifiserte organismer (GMO) eller produkter fra slike. Bioteknologinemnda ønsker å belyse at handel med GM-produkter (hovedsakelig soya, bomull, mais og raps) utgjør en stor del av verdenshandelen og at andelen har vokst jevnt fra introduksjonen på midten av 90-tallet.

Handel med GM-produkter er spesielt politisk betent blant annet ved at bare fem land står for 95 % av produksjonen og at motstanden mot GM-produkter er sterk i mange land og regioner. De tiltak som foreslås på handelsområdet vil derfor i stor grad også gjelde GM-produkter og man kommer umiddelbart i kontakt med konfliktene knyttet til GM-produkter.

Vi vil nedenfor belyse noen av de områdene det er spesielt viktig å også ta hensyn til GM-produkter.

Matvareproduksjon

Utvalget anbefaler at det legges større vekt på utviklingshensyn i utforming av norske forhandlingsposisjoner i Verdens handelsorganisasjon (WTO). Utvalget foreslår at Norge i

---

¹ International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development.
www.agassessment.org (23.12.08)

forhandlingene må vektlegge både markedsadgang og politisk handlingsrom for utviklingsland. I denne forbindelse nevnes en rekke tiltak, inkludert: ”Utvalget anbefaler at Norge i WTO arbeider for størst mulig reduksjon av både direkte og indirekte eksportsubsidier. Utvalget anbefaler at det foretas en kritisk gjennomgang av alle norske subsidieordninger i lys av dette.”

Bioteknologinemnda vil her påpeke at bruken av subsidier påvirker tilbudet av og prisen på GM-produkter på verdensmarkedet. Hvilke konsekvenser endringer i bruken av subsidier medfører kan imidlertid være vanskelig å forutse. Derfor er det viktig at eventuelle endringer blir grundig vurdert før de blir foreslått slik at de ikke får spesielt uheldig konsekvenser for utviklingsland.

Bærekraftig produksjon

Utvalgets flertall anbefaler momsfritak for sertifiserte produkter fra utviklingsland der det garanteres at produktet er bærekraftig produsert, at arbeidsrettighetene respekteres, og at prisen arbeiderne mottar, står i forhold til produksjons- og levekostnader.

Bioteknologinemnda stiller spørsmål ved hvordan man i praksis skal sertifisere disse produktene. Nemnda ønsker her å vise til at den norske genteknologiloven inneholder bestemmelser om *bærekraft, samfunnsnytte og etikk*. Det kan være vanskelig å gi et konkret innhold i disse begrepene. Bioteknologinemnda ønsker derfor å vise til det arbeidet som er gjort iht. operasjonalisering av begrepene bærekraft, samfunnsnytte og etikk i genteknologiloven.² Dette arbeidet kan fungere som en mal for hvordan begrepene skal forstås i også andre sammenhenger.

Energiproduksjon

Bioteknologinemnda ønsker i relasjon til diskusjonene om biodrivstoff å påpeke at genmodifiserte planter, trær og mikroorganismer kan være aktuelle i forhold til produksjon av biodrivstoff. En utvikling mot bruk av GMO kan bringe med seg spesielle utfordringer for utviklingsland for eksempel ved krav om lisensbetaling på grunn av immaterielle rettigheter (IPR) og spørsmål knyttet til biosikkerhet. Bruk av matvarer til produksjon av biodrivstoff kan også ramme utviklingsland spesielt hardt.

Kunnskapspolitikk

Utvalget anbefaler blant annet at:

- Norge prioriterer et globalt kunnskapsbehov,
- det etableres et fond som skal brukes til forskning i utviklingsland,
- Norges forskningsråd får i oppdrag å vurdere hvordan norske forskningsprogrammer i større grad kan åpnes for forskere fra utviklingsland,
- forskningsmiljøer i utviklingsland prioriteres i tildeling fra de globale forskningsfondene, og
- norske myndigheter bør bidra aktivt til å støtte utviklingen av statistikk og styringsinformasjon til bruk i arbeidet for økonomisk utvikling og kampen for å redusere fattigdom.

Bioteknologinemnda er på generelt grunnlag positiv til de foreslått tiltakene. Nemnda vil også trekke frem viktigheten av overføring av kunnskap og etablering av nasjonale regelverk som gjør utviklingslandene i stand til selv å hevde sine egne interesser i møte med kapitalsterke industriland eller bedrifter. Nemnda mener spesielt at Norge kan bistå utviklingsland ved utarbeidelse av eget lovverk på områdene knyttet til bioteknologi og IPR. Utviklingslands egne prioriteringer og behov må være utgangspunktet for slike tilbud om kompetansebygging og bistand.

---

² Hefte om operasjonalisering av begrepene i §§ 1 og 10 i genteknologiloven (http://www.bion.no/publikasjoner/baerekraftheftrevidert_BN_06.pdf)

I relasjon til dette vil Bioteknologinemnda vise til kursene om biosikkerhet som arrangeres av Genøk i Tromsø med et stort antall deltakere fra utviklingsland, samt Genøk og Norads støtte til å utvikle nasjonal kompetanse på biosikkerhet i blant annet Zambia og Kina (etablering av såkalte Gateways Institutions). Og videre Patentstyrets bistandskurs hvor målgruppen for kursene er utviklingsland. Disse bistandskursene fokuserer på kunnskapsformidling om IPR og praktisk håndtering av IPR søknader. Også Norfund spiller en sentral rolle ved oppbygging av kunnskap og næringsutvikling i utviklingsland med sin partnerskapsmodell

Fri tilgang

Utvalget foreslår at norske myndigheter bør pålegge offentlige forskningsinstitusjoner og mottakere av offentlige forskningsmidler å gjøre forskningsresultater offentlig tilgjengelig ved å legge ut publiserte artikler og resultater i fritt tilgjengelige elektroniske databaser (Open Access).

Tilsvarende praksis er allerede etablert for eksempel i USA med forskning finansiert av NIH (National Institutes of Health). I praksis kan dette for eksempel gjøres ved:

- å publisere i tidsskrifter som er fritt tilgjengelige på internett eller
- å publisere i de ”vanlige” tidsskriftene, men betale en ekstra avgift til forlaget som gjør at artikkelen er fritt tilgjengelig for alle og ikke bare de som har kjøpt abonnement.

For å synliggjøre viktigheten av dette forslaget viser utvalget til at universitetsbiblioteket ved Universitetet i Oslo brukte hele 50 millioner kroner på tidsskriftabonnementer og annet medieinnkjøp i 2005. Dette tilsvarer en tredjedel av hele forskningsbudsjettet til Kirgistan, som er et land med tilsvarende antall innbyggere som Norge.

En samlet Bioteknologinemnd er positiv til at forskningsresultater blir gjort fritt tilgjengelig. Nemnda vil imidlertid påpeke at det vil koste penger å gjennomføre tiltaket og synes det er uheldig om denne kostnadene må dekkes av forskerne selv. Årsaken til kostnadene er at de fleste internasjonale tidsskriftene som er rimelige å publisere i og som har fri tilgang, ikke har tilstrekkelig høy synlighet i fagmiljøet. Tidsskriftene med høy synlighet krever ofte vesentlig betalt dersom artikkelen skal være fritt tilgjengelig.³

Immaterielle rettigheter (IPR) og kunnskapspolitikk

Utvalget beskriver at patenter bidrar til å vanskeliggjøre forskning og utvikling i utviklingsland. Dette skyldes dels økonomiske hindringer som skyldes håndhevelse av patenter, og mangel på egen kompetanse og økonomiske ressurser til å søke om patenter. Mer spesifikt skriver utvalget at immaterielle rettigheter truer det biologiske mangfoldet ved å:

- bidra til å dreie produksjonen over på færre planter
- redusere muligheten for bønder å utveksle såvare
- redusere fri utveksling av plantesorter for utvikling av ny sorter

Utvalget anbefaler at Norge bør arbeide internasjonalt for å forhindre at utviklingsland mot sin vilje presses til å innføre strengere immaterielt rettsvern.

Bioteknologinemnda støtter utvalget i at Norge bør arbeide for å redusere de utilsiktede, negative konsekvensene av immaterielle rettigheter. Dette kan for eksempel innebære at Norge bistår utviklingsland i å etablere eget lovverk og ekspertise på området, som er tilpasset utviklingslandenes egne prioriteringer og behov. I tillegg oppfordrer Bioteknologinemnda

---

³ Tidsskriftet Blood tar for eksempel betalt 2000 \$ per artikkel.

regjeringen til ikke å inkludere såkalte TRIPS+ bestemmelser i sine handelsavtaler med utviklingsland. Dvs. å ikke stille strengere krav til utviklingslandenes nasjonale beskyttelse av immaterielle rettigheter enn det TRIPS-avtalen fastsetter som krav til alle WTO-medlemsland. Dette bør gjelde uavhengig om disse avtalene forhandles bilateralt eller sammen med de øvrige EFTA-landene og uavhengig om utviklingslandene har handelsavtaler med TRIPS+ bestemmelser med andre partnere.

UPOV

UPOV (International Union for the Protection of New Varieties of Plants) gjelder planter og utviklet seg i Europa fra 1960-tallet på bakgrunn av ønsket om å gi visse eksklusive rettigheter til planteforedlere og man fant patentsystemet uegnet til å beskytte plantesorter. I dag er de 65 medlemmene av UPOV tilsluttet UPOV-avtalene av enten 1978 eller 1991⁴. Norge sluttet seg til UPOV-78 i 1993. Etter en offentlig høring om et lovforslag om endring av plantesortsbeskyttelse og medlemskap i UPOV-91 våren 2005, besluttet regjeringen høsten 2005 å opprettholde medlemskapet i UPOV-78. Nye land som i dag ønsker å tilslutte seg UPOV må akseptere vilkårene i UPOV-91 fordi UPOV-rådet har vedtatt å stenge muligheten for å slutte seg til UPOV-78 etter at UPOV-91 trådte i kraft.

Utvalget skriver at utviklingsland utsettes for et press om å innføre plantesortsbeskyttelse som er i tråd med den internasjonale konvensjonen for plantesortsbeskyttelse (UPOV). Dette skjer spesielt i forbindelse med inngåelse av bilaterale handelsavtaler.

Som det framgår av vedlegget (kopi fra Regine Andersen (2007): *Governing Agrobiodiversity: International Regimes, Plant Genetics and Developing Countries*), utgjør UPOV-91 en styrking av planteforedlerretten i forhold til UPOV-78 som i grove trekk har to hovedkonsekvenser:

- Muligheten for land til å anerkjenne bønders rettigheter begrenses ved at UPOV-78 implisitt ga bønder rett til fritt å bruke såvare fra egen avling til eget bruk eller gi bort (dette er ikke beskrevet i UPOV-78, men det er slik man tolker spesifiseringen av hva planteforedlerretten gir enerett til), mens det i forhold til UPOV-91 er mulig for land å gjøre unntak fra planteforedlerretten slik at bønder kan få rett til å bruke såvare fra egen avling til kun eget bruk under forutsetningen av at:
  1. det er selve avlingen som blir brukt til såvare (altså mulig å ta vare på såkorn, men ikke lov å for eksempel ta stiklinger fra jordbær eller pødekvisst fra frukttrær),
  2. at det er innenfor passende begrensninger og
  3. at den rettmessige interessen til plantesortsinnehaveren beskyttes
- Muligheten for videre planteforedling basert på det beskyttede materialet kan begrenses i UPOV-91, avhengig av hvordan termen ”*essentially derived varieties*” (EDV) tolkes. Industrien arbeider for eksempel for at alle mutasjoner automatisk skal oppfattes som EDV, mens dette er det ikke enighet om i UPOV.

UPOV-91 inneholder også en utvidelse av minimumsbeskyttelsesperioden fra 15 til 20 år og mulighet til dobbelbeskyttelse (både patent og plantesortsbeskyttelse på samme plante). Dette styrker også foredlerretten i UPOV-91 i forhold til i UPOV-78.

Utvalget tar til orde for at Norge bør jobbe for at UPOV-78 gjenåpnes for signering for utviklingsland som ønsker å tilslutte seg UPOV uten å begrense bønders rettigheter til gjenbruk av såvare. En uheldig konsekvens av at bare UPOV-91 er åpen for tilslutning er at UPOV-sekretariatet bare bistår med kompetansebygging i relasjon til UPOV-91 og ikke UPOV-78.

---

⁴ Med unntak av Belgia, som er tilsluttet UPOV 1961/1972.

En samlet Bioteknologinemnd støtter utvalget i at Norge bør arbeide internasjonalt for at det igjen blir mulig å tilslutte seg UPOV-78 eller at det utarbeides en ny avtale for plantesortsbeskyttelse som bedre er tilpasset utviklingslandenes behov. Nemnda vil presisere at dette ikke berører debatten om hvorvidt Norge bør tilsluttes UPOV-91.

Kildeland

Utviklingsland som er medlemmer av WTO må etterleve kravene i blant annet TRIPS-avtalen (Trade-related aspects of Intellectual Property Rights). TRIPS-avtalen pålegger utviklingsland å innføre immaterialrettighetssystemer på linje med det man har i rike land. Ifølge TRIPS-avtalen skal det også kunne gis patent på oppfinnelser hvor gener og mikroorganismer samt mikrobiologiske framgangsmåter inngår. TRIPS-avtalen kan her komme i konflikt med FN-konvensjonen om biologisk mangfold (CBD) ved at innvilgelse av patenter ikke tar hensyn til konvensjonens bestemmelser om at tilgang til genmateriale krever forhåndssamtykke ("prior informed consent") fra det landet genmaterialet kommer fra og at dette skal skje på gjensidig avtalte vilkår ("mutually agreed terms"). Disse vilkårene kan ifølge CBD også inkludere bestemmelser om eventuell fordeling av fortjenesten ("benefit sharing") ved bruk av det biologiske mangfoldet. Norge har i TRIPS-rådet tatt til orde for en ny, obligatorisk bestemmelse om at opprinnelsen til genressurser skal oppgis når det søkes om patentbeskyttelse. Dette vil gjøre det enklere å påse at CBDs bestemmelser er fulgt hos de som har brukt genressurser i utvikling av nye produkter.

Utvalget foreslår å fortsette arbeidet for å innføre plikt til å opplyse om opprinnelsesland i forbindelse med patent og plantesortbeskyttelse innen genetisk materiale og tradisjonell kunnskap.

En samlet Bioteknologinemnd støtter utvalget i at det bør arbeides på alle, relevante internasjonale arenaer med å innføre en plikt til å opplyse om opprinnelsesland. Spesielt viktig er dette i forbindelse med TRIPS-avtalen som er bindende for de landene som er med i WTO. Bioteknologinemnda vil også presisere at bestemmelsen i CBD om "benefit sharing" også bør tas med i TRIPS. Dette vil gjøre det til et bindende krav og med det styrke utviklingslands råderett over egne biologiske ressurser og gi dem insentiv til å ta vare på det biologiske mangfoldet.

Bioteknologinemnda vil presisere at spørsmål om kildeland ikke er aktuelle for de kjente husdyrrasene. Dette fordi disse i dag er å anse som internasjonale raser der utviklingsarbeidet foregår ved flere avssentre over store deler av verden.

TRIPS-avtalen

I tråd med utviklingslands tolking av TRIPS-avtalen, anbefaler utvalget å starte en reforhandling av TRIPS-avtalen med siktemål om å innføre større unntak og nasjonal tilpasning for utviklingsland i TRIPS-avtalen. Spesifikt kan en ønske å åpne for et generelt unntak i immaterialretten basert på hensyn til utvikling, fattigdomsbekjempelse og bønders rettigheter. I tillegg er dette svært relevant i forhold til tilgang på essensielle medisiner i kampen mot sykdommer.

Bioteknologinemnda er på et generelt grunnlag enig med utvalget i at det kan være ønskelig med en utvikling av en TRIPS-avtale som i størst mulig grad tar hensyn til primærbehovene til utviklingsland.

"Verdenspatent"

Det foregår for tiden en harmoniseringsprosess mellom de største aktørene innenfor patentrettigheter (USA, EPO, Japan, Kina og Sør-Korea). Dette arbeidet kan på sikt bidra til utvikling av et "verdenspatent", dvs. at det vil bli tilstrekkelig å søke om patent et sted og så vil det

få gyldighet i hele verden. Innvendingene mot denne harmoniseringsprosessen går bl.a. på at noen få aktører først kan bli enige og deretter være i posisjon til å diktere de krav som stilles til patentrettigheter innenfor ulike internasjonale organer/avtaler som i regi av WTO og WIPO⁵ samt at et eventuelt verdenspatent vil kunne svekke staters suverenitet i forbindelse med innvilging av patenter.

Utvalget foreslår at Norge skal arbeide for å stanse utviklingen av et verdenspatent i formelle og uformelle fora. Dette begrunnes med behovet for å utrede nærmere de effekter et verdenspatent ville kunne få for innovasjon, utvikling og fattigdomsbekjempelse.

Bioteknologinemnda er enig med utvalget i at utviklingen mot et verdenspatent er uheldig uten at alle berørte parter er med som likeverdige.

Videre arbeid

Bioteknologinemnda ønsker i tiden fremover å se nærmere på erfaringene med de avbøtende tiltakene⁶ som ble innført i 2004 i forbindelse med innføring av EUs patentdirektiv. Dette er spesielt interessant i forhold til en mulig ulik patentvurdering i Norge og EPO⁷ og om det kan være samsvar mellom Norges og utviklingslands behov for avbøtende tiltak. Hvis det er samsvar så kan Norge og utviklingsland gjøre felles sak i de ulike internasjonale fora dette diskuteres.

Bioteknologinemnda ønsker også å se nærmere på utviklingen mot et verdenspatent.

Vennlig hilsen

Lars Ødegård
leder

Sissel Rogne
direktør

Saksbehandler: seniorrådgiver Ole Johan Borge

---

⁵ Den internasjonale patentsamarbeidsavtalen (PCT) forvaltes av FNs særorganisasjon for IR World Intellectual Property Organization (WIPO).

⁶ De avbøtende tiltakene er i) restriktiv patentpraksis, ii) opprettelse av en etisk nemnd; iii) angivelse av opprinnelsesland for genetiske ressurser; iv) samtykke ved bruk av humant materiale; v) administrativ oppheving av innvilgede patenter og vi) mulighet til å gi tvangslisens.

⁷ Jf. avgjørelse i Høyesterett 17.11.2008 om avslag av patent på fiskefôr til tross for at EPO allerede har innvilget patentet.